

Renata Straub-Pieczykolan

Metody pracy wykorzystywane w czasie realizacji zajęć edukacyjnych "Wychowanie do życia w rodzinie"

Nauczyciel i Szkoła 3-4 (20-21), 189-193

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Metody pracy wykorzystywane w czasie realizacji zajęć edukacyjnych „Wychowanie do życia w rodzinie”

W pracy dydaktyczno-wychowawczej dość często posługujemy się takim terminem jak „metoda”, który dotyczy sposobu przekazywania informacji uczniom, oddziaływania wychowawczego na nich, bądź samodzielnego zdobywania wiadomości i umiejętności przez uczniów. Metoda oznacza sposób postępowania, prowadzący do założonego wyniku, na który składają się czynności myślowe i praktyczne, odpowiednio dobrane i realizowane w ustalonej kolejności¹. Metody są czynnikami warunkującymi w dużym stopniu skuteczność kształcenia i wychowania. Dobór każdej metody musi uwzględniać wiek uczniów, charakterystyczne właściwości poszczególnych przedmiotów nauki szkolnej, celów i zadań pracy dydaktyczno-wychowawczej, jak również organizację i środki, którymi zamierza się posłużyć nauczyciel w czasie zajęć².

Określenie metod pracy, niezbędnych do realizowania zajęć edukacyjnych „Wychowanie do życia w rodzinie” to zadanie niełatwe ze względu na istnienie wielu klasyfikacji metod w literaturze pedagogicznej³, a także brak ujednoczonego stanowiska autorów w tej sprawie. Przedmiot, o którym mowa jest sensu stricto wychowawczy, ale zawiera również elementy dydaktyki, co sprawia, że metod jego realizacji nie można poszukiwać wyłącznie na gruncie dydaktyki, ani też na gruncie znanych metod wychowawczych.

W procesie kształcenia i wychowania należy pamiętać o stwierdzonej przez psychologów społecznych zależności: im bardziej aktywny udział jednostki w procesie przekazywania wiedzy, systemu wartości i modeli zachowań, tym większa możliwość przyjęcia tych informacji i uznania ich za własne, a także większe prawdopodobieństwo uzyskania założonych celów⁴.

¹ W. Okoń, Nowy słownik pedagogiczny. Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1996, s.168.

² Cz. Kupisiewicz, Metody nauczania. W: W. Pomykało (red.), Encyklopedia pedagogiczna. Fundacja Innowacja, Warszawa 1993, s. 352.

³ Zobacz m.in.: W. Okoń, Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998, s. 245-274; Cz. Kupisiewicz, Podstawy dydaktyki ogólnej. Polska Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1994, s. 135-159; M. Loboeki, ABC wychowania. Wydawnictwo UMCS, Lublin 1999.

⁴ S. Mika, Psychologia społeczna dla nauczycieli. Wydawnictwo „Żak”, Warszawa 1998, s.136-185.

Zainteresowanie treściami przedmiotu u uczniów zwiększa się zwykle przez stosowanie takich metod, które pozwolą wykazać się im własną aktywnością w danej dziedzinie⁵. Temu celowi służyć mogą tzw. metody aktywizujące (synonimy: aktywne, interakcyjne) ze względu na czynny udział wszystkich uczestników oraz skuteczność uczenia się.

W literaturze przedmiotu pedagogzy wyróżniają trzy grupy metod przydatnych do prowadzenia zajęć o tematyce psychoseksualnej, są to metody służące zdobywaniu wiedzy i informacji, ugruntowywaniu przekonań, w tym kształtowaniu norm i opinii uczniów oraz kształtowaniu określonych umiejętności⁶.

Metody aktywizujące uwzględniają wszystkie elementy skutecznego procesu nabywania wiedzy: poznanie, odkrywanie, przeżywanie, sprawdzanie w praktyce i wreszcie jej przyswojenie.

Stosowanie metod nauczania, które ułatwiają uczenie się i zapamiętywanie jest dla uczniów korzystniejsze. Metody aktywizujące mogą ułatwić uczestnikom zrozumienie tematu, pobudzić ich do przemyśleń i dyskusji, spowodować wzrost zainteresowania treściami, pomóc w lepszym poznaniu siebie. Mogą również pobudzić myślenie, pogłębić posiadaną wiedzę i doświadczenia, dać okazję do relaksu, tworząc tym samym klimat wolny od lęku i napięcia, a oparty na współpracy, współtworzeniu oraz prezentowaniu własnych postaw i poglądów. Stosowanie omawianych metod może ułatwić także kształtowanie postaw prorodzinnych, prozdrowotnych i prospołecznych⁷.

O doborze metod pracy należy zdecydować każdorazowo po dokładnym sprecyzowaniu celu, czyli końcowego efektu zajęć. Udane zajęcia to takie, po zakończeniu których uczestnicy wychodzą z poczuciem, że wydarzyło się coś ważnego. Chodzi nie tylko o nowe przeżycia czy doświadczenia, ale również wiadomości, umiejętności i refleksje⁸.

Przed zastosowaniem metod aktywizujących jako najbardziej optymalnych na zajęciach z „Wychowania do życia w rodzinie” nauczyciel prowadzący musi za-

⁵ E. Wójcik, *Metody aktywizujące w pedagogice grup*. Wydawnictwo Rubikon, Kraków 2000, s. 12.

⁶ Porównaj: J. Maciaszkowa, *Rola szkoły w przygotowaniu młodzieży do życia w rodzinie*. WSiP, Warszawa 1977, s. 112; J. Świdorski, *Formy i metody pracy*. W: Z. Jarzabek, J. Świdorski, *Przysposobienie do życia w rodzinie*. Instytut Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych, Wrocław 1979, s. 45-78; D. Krzywicka, *Metodyka wychowania seksualnego. Poradnik dla nauczycieli*. Oficyna Wydawnicza „BGW”, Warszawa 1996;

⁷ Zgodnie z zaleceniem Ministra Edukacji Narodowej zawartym w Rozporządzeniu z dnia 12 sierpnia 1999 r. w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Dz.U. 1999, nr 67, poz. 756.

⁸ W. Sokoluk, *Wychowanie do życia w rodzinie. Poradnik metodyczny dla nauczycieli*. WSiP, Warszawa 2003, s. 56.

dbać o integrację grupy, poczucie zaufania i bezpieczeństwa wszystkich jej członków, uzgodnić kontrakt w postaci reguł obowiązujących podczas wspólnych spotkań. Unikanie roli wszystkowiedzącego eksperta i wypowiedzianie przez nauczyciela swojego zdania po wypowiedziach uczniów, praktycznie honorowane prawo do popełniania błędów własnych i cudzych czy organizowanie zajęć tak by, każdy wiedział co i dlaczego ma robić, może korzystnie wpłynąć na przebieg i atmosferę zajęć.

Ogólny styl prowadzenia grupy, rodzaj i skuteczność interwencji nauczyciela, zwłaszcza w trudnych intelektualnie i emocjonalnie sytuacjach, wiedza oraz sposób jej prezentacji może wpłynąć na klimat zajęć, a także może modyfikować zachowania uczestników. Aktywność prowadzącego może również znacząco wpłynąć na proces uczenia się przez modelowanie zachowań. Dzieje się tak pod warunkiem, że realizator zajęć jest postrzegany jako rzeczywisty lider grupy albo przynajmniej jako ważna dla niej osoba⁹.

Główny rodzaj aktywności prowadzącego powinien przejawiać się w inicjacji problemów, podawaniu instrukcji strukturalizujących zadania dla grupy, koordynacji ich wykonania i scalenia, przypomnianiu o warunkach kontraktu, udzielaniu informacji zwrotnych. Również w komentarzach używanych do wyodrębniania, koncentrowania uwagi, uporządkowywania, wyjaśniania, uzupełniania, rozwijania, interpretacji czy podsumowywania konkluzji. Zwłaszcza, iż gdy są celnie używane mogą stać się bardzo efektywnym narzędziem pracy¹⁰.

Natomiast w celu aktywizacji grupy można uczestnikom zaproponować pracę w całej grupie, małych grupkach lub parach, prezentację skojarzeń, myśli, poglądów, wniosków czy refleksji, wyrażanie i nazywanie emocji, generowanie pomysłów, pracę z modelami, pokazy, rozwiązywanie problemów, udział w zabawach, grach i inscenizacjach, ćwiczenie nowych umiejętności oraz twórczość literacką bądź plastyczną¹¹.

Specyfika przedmiotu wymaga, by uczeń miał możliwość dzielenia się wrażeniami i spostrzeżeniami, rozwiązywał problemy i ćwiczył się w umiejętności dokonywania wyborów. Warto pamiętać, iż najskuteczniejszy jest odbiór aktywny. Zapamiętujemy tylko 10 % tego co czytamy, 20 % tego co słyszymy, 30 % tego co oglądamy, 50 % tego co dotarło zarówno kanałem wzrokowym, jak i słuchowym, 70 % tego o czym swobodnie rozmawiamy i aż 90 % podczas udziału w zajęciach aktywizujących¹².

⁹ Tamże s. 63.

¹⁰ Zobacz zestawienie aktywności prowadzącego i grupy Wiesława Sokoluka. W: Tenże, *Wychowanie do życia w rodzinie. Poradnik metodyczny dla nauczycieli*. WSiP, Warszawa 2003, s. 60.

¹¹ Porównaj m.in.: H. Hamer *Rozwój umiejętności społecznych. Jak skuteczniej dyskutować i współpracować. Przewodnik dla nauczycieli*. Wydawnictwo VEDA, Warszawa 1999, s. 33-65.

¹² K. Rau, E. Ziętkiewicz, *Jak aktywizować uczniów ? "Burza mózgów" i inne techniki w edukacji*. Oficyna Wydawnicza G&P, Poznań 2000, s. 21.

Bez własnego aktywnego działania uczniów i stosowania technik, ułatwiających koncentrację uwagi, trudno jest młodzieży skupić uwagę na wykładzie dłużej niż 20 minut i to przy maksymalnie dużej motywacji, dlatego warto pamiętać, aby przedzielać treści wykładane metodą podającą np.: zadawaniem pytań, odwołujących się do doświadczeń uczniów, anegdotami i żartami, związanymi tematycznie z treścią wykładu, odwoływaniem się do samodzielnego, krytycznego myślenia uczniów. Dobrze jest, gdy przekazywaną wiedzę ilustruje się przykładami z życia. Planując wykład, miniwykład, pogadankę lub opowiadanie warto również użyć wcześniej przygotowane pomoce dydaktyczne w postaci np. plansz, na których mogą znaleźć się ważne definicje, słowa-klucze, wykresy, schematy itp. Mogą one ułatwić uczestnikom porządkowanie i zapamiętywanie materiału, a także wrócić do niego w dowolnej chwili. Zaletą ich jest również możliwość spontanicznego bądź planowanego uzupełniania i rozbudowy.

W przypadku dyskusji związanej z seksualnością człowieka mogą wystąpić takie trudności, jak: kłopoty językowe uczestników, napięcia, przewaga ekspresji emocjonalnej nad intelektualną. Ponieważ tematyka dyskusji może dotyczyć istotnych dla każdego człowieka spraw paradoksalnie nie zawsze należy dążyć do rozstrzygających i jednoznacznych wniosków. Znacznie ważniejsze dla uczestników może okazać się zestawienie argumentów np. „za” i „przeciw” i sama konfrontacja z nimi. Debata umożliwi dokonanie analizy sytuacji bez podejmowania decyzji, dzięki niej uczniowie mogą nauczyć się patrzeć na sprawę z różnych punktów widzenia.

Dyskusja czy odpowiadanie na pytania zadawane anonimowo przez dzieci i młodzież dają dodatkową gwarancję interakcyjności zajęć, ponieważ uczniowie mający skrywane problemy, mają szansę na poruszenie ich w trakcie dyskusji z nauczycielem w bezpiecznej dla siebie formie. Uczniowie biorący udział w zajęciach powinni mieć poczucie, że to czego się uczą ma związek z ich własnymi doświadczeniami. Nauczyciel otwarty na potrzeby uczących się, ich postawy i odczucia może zaferować uczniom to, co zaspokoi ich oczekiwania.

Zaproponowanie pracy w małych grupach daje duże poczucie bezpieczeństwa, stwarza korzystne warunki pracy osobom nieśmiałym, poszerza horyzonty poprzez zapoznanie się z efektami pracy każdej grupy. Umożliwia wzajemne komunikowanie się uczniów ze sobą przez uważne słuchanie wypowiedzi kolegów, ustosunkowanie się do ich wypowiedzi, utrzymywanie kontaktu wzrokowego z rozmówcą, czy zwracanie się do uczestników dyskusji po imieniu¹³. Zasady pracy nawet w małych grupach warto opracować wcześniej z uczniami, spisać i wyeksponować w sali. Sposób doboru uczniów powinien zawsze zależeć od celu dla realizacji którego organizujemy pracę z podziałem na grupy. Nauczyciel organizując prze-

¹³ J. Reid, P. Forrester, J. Cook, *Uczenie się w małych grupach w klasie*. WSiP, Warszawa 1996, s.44.

strzeń w sali do pracy w grupach powinien zadbać również o wydzielenie miejsca zarówno dla uczniów, którzy wybierają pracę indywidualną, jak i uczniów zakładających pracę grupy. Zadaniem nauczyciela jest również doprowadzenie do sytuacji, w której pracujący samodzielnie uczniowie też na forum klasy przedstawią wyniki swojej pracy.

Inscenizacje odgrywane podczas zajęć dodatkowo uaktywniają emocje i wyobraźnię uczniów, co sprzyja zaangażowaniu i zapamiętaniu. Uczniowie mogą ćwiczyć przy wykorzystaniu tej metody pełnienie różnych ról. Podczas inscenizacji nauczyciel musi udzielić instrukcji ogólnej, zawierającej opis sytuacji dla wszystkich członków grupy, oraz instrukcji indywidualnej dla każdego uczestnika inscenizacji. Warto przestrzegać zasady, aby po zakończonej scenie najpierw wypowiedzieli się uczestnicy, później reszta grupy, a na końcu nauczyciel. Proponowanie psychodramy ułatwia zrozumienie myśli i uczuć innej osoby przez postawienie się na jej miejscu, wypróbowywanie nowych sposobów zachowania się, a także poznanie różnych reakcji ludzi na nasze zachowania w konkretnych sytuacjach.

Zajęcia, mimo iż nie podlegają tradycyjnej ocenie nie zwalniają nauczyciela od dokonywania wspólnie z uczestnikami analizy i oceny pracy uczniów oraz swojej własnej. Zaproponowanie informacji zwrotnych powinno być elementem każdego spotkania z uczniami.

Młodzi ludzie to grupa rozwojowo niejednorodna i nie do wszystkich można dotrzeć przy użyciu tych samych metod, o czym powinien pamiętać nauczyciel, który podjął się roli edukatora seksualnego. Opanowanie umiejętności prowadzenia zajęć metodami aktywizującymi wymaga wcześniejszego, solidnego przygotowania¹⁴.

Summary

The effectiveness of the educational press depends, to a large extent, though not only, on the ways of conveying knowledge as well as methods used by teachers. The determinatoin of methods of work which are indispensable to teach the subject „Education for family life” is not an easy task due to the educational and didactic character of the lessons. The educator teaching classes which have psychosexual character cannot look for the topics exclusively in didactics or among the widely known educational methods. It appears that the proper use of activating methods is the optimal strategy of acquiring new knowledge or refreshing the one already possessed. The above mentioned methods are equally helpful to make students' beliefs well grounded to influence their value system or teach them particular skills.

¹⁴ Warto skorzystać z udziału w warsztatach nt. metod aktywizujących oferowanych przez ODN-y w całej Polsce.